

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА» ТА ЙОГО ЗВ'ЯЗКУ З ІНШИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ КАТЕГОРІЯМИ

***Анотація.** Сучасні умови функціонування суб'єктів господарювання характеризуються швидкими змінами, в результаті чого підприємство для продовження своєї діяльності повинно забезпечувати безперервний розвиток. Стаття присвячена аналізу сутності поняття «розвиток підприємства» та його зв'язку з іншими економічними категоріями. Розглянуто точки зору різних авторів щодо трактування даного поняття, що існують в науковій літературі. В результаті проведеного аналізу погляди науковців щодо тлумачення даного поняття було згруповано до основних підходів та надано характеристику кожного з них. Проаналізовано погляди різних економістів щодо трактування понять «розвиток», «зростання», «ріст». Виявлено взаємозв'язки і основні відмінності між ними. На основі проведеного дослідження розкрито зміст поняття «розвиток підприємства» та надано авторське узагальнене визначення аналізованої категорії.*

Ключові слова: розвиток підприємства, підходи до визначення поняття «розвиток підприємства», економічний розвиток, економічне зростання, економічний ріст.

Юлія Матищак

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ» И ЕГО СВЯЗИ С ДРУГИМИ ЭКОНОМИЧЕСКИМИ КАТЕГОРИЯМИ

***Аннотация.** Современные условия функционирования субъектов хозяйствования характеризуются быстрыми изменениями, в результате чего предприятие для продолжения своей деятельности должно обеспечивать непрерывное развитие. Статья посвящена анализу сущности понятия «развитие предприятия» и его связи с другими экономическими категориями. Рассмотрены точки зрения различных авторов относительно трактовки данного понятия, существующие в научной литературе. В результате проведенного анализа взгляды ученых относительно толкования данного понятия были сгруппированы в основные подходы и дана характеристика каждого из них. Проанализированы взгляды различных экономистов относительно трактовки понятий «развитие», «возрастание», «рост». Выявлены взаимосвязи и основные различия между ними. На основе проведенного исследования раскрыто содержание понятия «развитие предприятия» и предоставлено авторское обобщенное определение рассматриваемой категории.*

Ключевые слова: развитие предприятия, подходы к определению понятия «развитие предприятия», экономическое развитие, экономическое возрастание, экономический рост.

Yulia Matishchak

DESCRIPTION OF THE CONCEPT "ENTERPRISE'S DEVELOPMENT" AND ITS RELATIONSHIP WITH OTHER ECONOMIC CATEGORIES

***Abstract.** Modern operating conditions of enterprises are characterized by rapid change, in result the company should ensure continuous development to continue its operations. The paper is devoting to analysis the essence of the concept "enterprise's development" and its relationship with other economic categories. The opinion of different authors on the interpretation of the concept that exist in the scientific literature was considered. As a result of the analysis the scientists' views concerning the interpretation of this concept have been grouped in the main approaches and characterized each of them. Different views of economists about the definition of the concepts of "development", "growth" were analyzed. Relationships and major differences between them were found. Based on the study the essence of the concept "enterprise's development" was revealing, the author's generalized definition of the category was given.*

Keywords: enterprise's development, approaches to the definition of the concept "enterprise's development", economic development, economic growth.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне середовище функціонування вітчизняних підприємств характеризується невизначеністю та частими змінами. Окрім того, значний вплив здійснюють такі фактори зовнішнього та внутрішнього середовища як: зміна кон'юнктури ринку, загострення конкуренції в умовах відкритості ринків збуту, велика кількість збанкрутілих підприємств, нестача фінансових ресурсів, неспроможність забезпечення високих результатів господарської діяльності, що несуть серйозні загрози подальшому функціонуванню суб'єктів господарювання. Саме тому, в таких умовах діяльність підприємства повинна бути спрямована не лише на виживання, але й на процес безперервного розвитку. За відсутності розвитку підприємство приречено на припинення діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Теоретичні засади розвитку підприємства досліджувалась у роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, таких як Е. М. Коротков [2, с. 296], Н. Афанасьєв [3, с. 27], В. С. Рапопорт [5], Є. Г. Яковенко [6], Д. М. Євдокимова [9, с. 8], В. Геєць [10, с. 6], Р.Акофф [11], С. В. Мочерний [12, с.247], В. Т. Бусел [13, с. 1043] та інші. Аналіз робіт вказаних авторів показує, що всі ці дослідження розглядають розвиток підприємства з різних функціонально-сутнісних підходів, за допомогою різних економічних категорій у зв'язку з чим автором було проаналізовано відмінності між цими поняттями та запропоновано власне узагальнююче визначення аналізованої категорії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість праць у напрямку вивчення проблематики розвитку підприємства, чимало питань залишаються досі невирішеними і потребують подальшого дослідження. Так, залишаються протиріччя щодо визначення поняття «розвиток підприємства» та його зв'язку з іншими економічними категоріями. Адже серед науковців досі немає єдиної думки щодо трактування даного поняття, що ускладнює розуміння сутності і особливостей аналізованої категорії як для теоретиків, так і для керівного апарату будь-якого підприємства. Тому актуальним залишається обґрунтування економічного розвитку підприємства, дослідження його суті.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності поняття «розвиток підприємства» та аналізу його взаємозв'язків з іншими економічними категоріями. Задля досягнення поставленої мети було поставлено завдання охарактеризувати сутнісні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства» та виявити схожі риси та відмінності між спорідненими поняттями, такими як зростання та ріст.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на ускладнені умови вітчизняного середовища функціонування розвиток підприємства виступає необхідною умовою забезпечення життєздатності кожного суб'єкта господарювання. Актуалізація у науковій літературі підходів до визначення цієї категорії, а також характеристики її зв'язку з іншими економічними категоріями пов'язана з тим, що розвиток підприємства в умовах ринкової економіки є важливою умовою забезпечення його конкурентоспроможності як на національному, так і міжнародному рівнях.

Поняття «розвиток підприємства» має неоднозначне трактування в науковому середовищі. Філософські науки трактують розвиток, як специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від складного до простого [1, с. 587]. Проте, теорія та практика економічних відносин показує, що не завжди рух від простого до складного є розвитком.

Більшість науковців розглядають процес розвитку як особливу форму руху, що характеризується зміною кількості, структури та якості. При цьому під кількісними змінами розуміють збільшення чи зменшення складових частин цілого шляхом зміни їх числових значень. Структурні зміни – це зміни в взаємовідношеннях складових частин, які не обов'язково супроводжуються збільшенням або зменшенням їх кількості. Якісні зміни означають зміни закономірності кількісних та структурних змін, що мали місце раніше (рис. 1).

Е. М. Коротков, розглядаючи розвиток на рівні підприємства, визначає його як сукупність змін, які ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвості системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища [2, с. 296].

Н. Афанасьєв, В. Рогожин, В. Рудика розглядають поняття «розвиток підприємства» як об'єктивну зміну тільки якісних характеристик системи, зумовлену як фундаментальними законами природи (єдності й боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по

спіралі і нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань працівниками, виснаження природних ресурсів), за якої формуються нові властивості системи [3, с. 27]. В даних визначеннях автори зосередили свою увагу лише на якісних змінах, що можуть бути зумовлені як зовнішніми так і внутрішніми закономірностями, абстрагуючись від кількісних характеристик, що на нашу думку, також мають місце.

Інша група авторів пояснює розвиток певними кількісними та якісними змінами, не враховуючи структурних перетворень. Так, звернемося до думки А. Н. Авер'янова, який вважає, що під розвитком слід розуміти рух від одного якісного стану до іншого, визваний кількісними накопиченнями в об'єкті, що призводять до якісних змін [4, с. 47]. З його поглядом погоджується науковець В. С. Рапопорт зазначивши, що розвиток – це якісні та кількісні зміни об'єкта розвитку у напрямку, що забезпечує найбільш повне задоволення власних інтересів та зовнішніх вимог [5, с. 131]. В даному визначенні автор визначає зміст категорії як такі зміни, що задовольняють внутрішні та зовнішні інтереси об'єкта. Але, на нашу думку, розвиток, це перш за все, рух уперед, досягнення нових, кращих за попередні параметрів діяльності, що забезпечують ефективне функціонування підприємства.

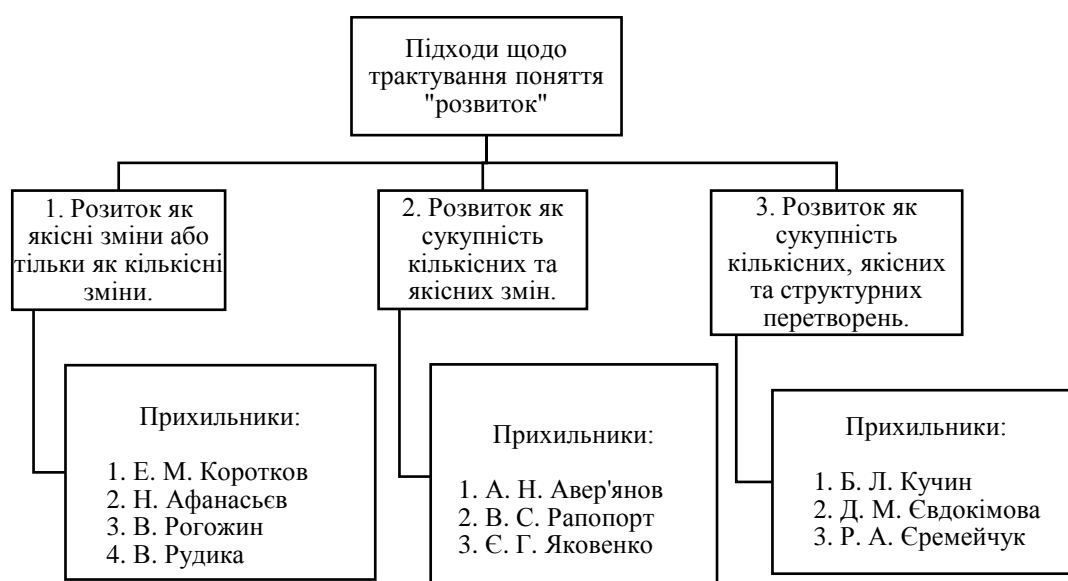


Рис. 1 Основні підходи щодо трактування поняття «розвиток» [розроблено та узагальнено автором]

Є. Г. Яковенко акцентує увагу на тому, що розвиток підприємства являє собою протяжний у часі процес зміни якісних та кількісних параметрів при економічно найкращих результатах [6, с. 114]. Дані визначення характеризують розвиток як такі якісні та кількісні зміни, що задовольняють інтересам підприємства, знаходять відображення у покращенні результатів діяльності.

Наступна група авторів розглядають розвиток як сукупність кількісних, структурних та якісних змін. Зокрема, Б. Л. Кучин справедливо зазначає, що розвиток – це взаємопов'язані зміни якісних, кількісних та структурних категорій в системі [7, с.87]. Р. А. Єрмейчук визначає розвиток як збалансовані кількісні, структурні і якісні зміни, які відповідають цілям підприємства і враховують обмеження, що накладаються зовнішнім середовищем і потенціалом підприємства [8, с.75]. На відміну від попередників, у даному визначенні автор акцентує увагу на тому, що розвиток має свої економічно обумовлені межі, які визначається потенціалом підприємства, а також зовнішніми умовами функціонування, що на нашу думку також має місце.

Д. М. Євдокімова розглядає економічний розвиток в якості динамічного багатоваріантного циклічного процесу, що має спіралеподібну форму та виявляється через кількісні та якісні зрушення у структурі системи при збереженні її цілісності, і стійкість якого забезпечується лише за умов його керованості з боку системи [9, с. 8]. Тобто автор доповнює визначення розумінням того, що розвиток являє собою повторюване явище, яке для забезпечення його стійкості потребує спрямованого управління.

Багато науковців розглядають поняття розвиток, ріст та зростання як синоніми (табл.1). Так, В. Геєць з огляду на те, що зростання є показником розвитку економіки, однією з найважливіших її характеристик, визначає його як довготривалі зміни, обумовлені розвитком продуктивних сил. Тобто

автор, характеризує «зростання» тими самими ознаками, що й «економічний розвиток», фактично ототожнює їх. Однак, на нашу думку, відмінність між цими поняттями існує та ототожнювати їх не слід.

Таблиця 1

Характеристика зв'язку і відмінностей між поняттями «розвиток», «ріст» та «зростання»

Автор	«Розвиток»	«Зростання»	«Ріст»
1.В. Гець		Зростання – це довгострокові зміни природного рівня реального обсягу виробництва, пов'язані з розвитком продуктивних сил на довгостроковому інтервалі [10, с. 6].	
2. Р.Акофф	Розвиток характеризується перш за все якісними змінами: покращення технологічної оснащеності виробництва, підвищення кваліфікації працівників, зміна принципів та механізмів управління тощо [11, с.225].	Під зростанням розуміється збільшення розмірів або кількості об'єктів[11, с. 223].	Ріст означає ставати більшим, розширювати можливості зміну кількісних показників,може відбуватися з розвитком або без нього [11, с.223].
3. С. В. Мочерний	Розвиток - спрямовані та закономірні зміни матеріальних та нематеріальних об'єктів, які мають незворотний характер, внаслідок чого відбувається перехід від менш розвинених форм таких об'єктів до більш розвинених [12, с.247].	Зростання - кількісний прояв розвитку, характеристика його масштабів. Виступає складовою економічного розвитку [12, с.247].	
4. В. Т. Бусел	Розвиток - процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого [13, с. 1043].	Зростання - кількісна зміна складу і взаємозв'язків системи, тобто процес збільшення в розмірах, обсягах, кількості [13, с. 1087].	Ріст – означає ставати більшим, вищим, довшим, збільшуватися кількісно, внаслідок поступового посилення, розвитку яких-небудь якостей перетворюватись на щось інше, досягати вищого ступеня розвитку[13, с. 386]

[розроблено та узагальнено автором]

Таким чином, можна зробити висновок, що вищезазначені поняття схожі за змістом, але між ними існує принципова різниця. З трьох наведених понять найширшим є «розвиток», оскільки «ріст» і «зростання» лише відображають рівень розвитку, його кількісну характеристику. Отже сутність категорії «розвиток» розкривається за допомогою цих двох понять, та окрім кількісної складової включає ще й якісну, функціональну, системну.

На відміну від економічного розвитку, для економічного зростання не характерні ознаки закономірності та незворотності, оскільки економічне зростання може змінюватися економічним спадом.

Ріст виступає динамічною характеристикою розвитку, його кількісною ознакою. Прикладом економічного росту може бути збільшення об'ємів продукції, зростання долі ринку, збільшення доходів підприємства тощо. У поєднанні зі структурними зрушеннями економічний ріст виступає стороною економічного розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, під економічним розвитком підприємства слід розуміти цілеспрямовані, незворотні кількісні та якісні зміни, що відбуваються під впливом певних закономірностей та призводять до структурних перетворень, забезпечуючи ефективне функціонування підприємства в довготривалому періоді.

Таким чином, безперервний розвиток, постійний аналіз факторів впливу середовища функціонування дасть змогу підвищити адаптивність підприємства до мінливих умов зовнішнього середовища та забезпечити ефективність його діяльності в несприятливих умовах, підвищити його конкурентоспроможність, а також є запорукою задоволення інтересів власників підприємства – отримання дивідендного доходу; працівників підприємства – вчасне отримання заробітної плати створення умов для кар'єрного розвитку; партнерів та контрагентів – ефективне довготривале співробітництво; органів місцевого та державного управління – забезпечення довгострокового розвитку галузей економіки та поповнення бюджету податковими надходженнями.

Література

1. Філософський словник: За ред. В. І. Шинкарука// 2-ге вид. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. — 800 с.
2. Коротков Э.М. Концепция менеджмента : [учеб. пособие для студентов и слушателей по направлению менеджмент] / Эдуард Михайлович Коротков. Учеб. пособие для студентов и слушателей по направлению менеджмент . – М.: Дека, 1997. – 304 с.
3. Афанасьев Н.В. Управление развитием предприятия: [монография] / Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудыка В.И. – Х. : Издательский дом «ИНЖЭК», 2003. – 184 с.
4. Аверьянов Г.С. Управление в технических системах: [учеб. пособ.] / Г.С. Аверьянов, А.Г. Туровец, А.Б. Яковлев. – Омск: Издательство ОмГТУ, 2000. – 80 с.
5. Рапопорт В. С. Развитие организационных форм управления научно-техническим прогрессом в промышленности / В.С. Рапопорт. – М.: Экономика, 1979. – 232 с.
6. Яковенко Е.Г. Циклы жизни экономических процессов, объектов и систем / Е.Г. Яковенко, М.И. Басс, Н.В. Махрова. – М.: Наука, 1991. – 192 с.
7. Кучин Б.Л. Управление развитием экономических систем: технический прогресс, устойчивость / Б.Л. Кучин, Е.В. Якушева. – М.: Экономика, 1990. – 157 с.
8. Єрмейчук Р.А. Сутність і зміст процесів розвитку підприємства / Р.А. Єрмейчук // Управління розвитком. – № 1. Х.: ХДЕУ, 2003. – С. 74 – 76.
9. Євдокимова Д.М. Державне регулювання економічного розвитку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 «Економічна теорія» / Д.М. Євдокимова. -К., 2002. - 20 с.
10. Контролювання та регулювання економічного розвитку підприємства: проблеми, методологічні та прикладні аспекти: монографія/ О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Н.О. Шпак, В.А. Новицький. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 148 с.
11. Акофф Р. Планування майбутнього корпорації /Пер. з англ. під ред. В.И. Данілова - Данільяна. - М.: Прогрес, 1985. - 328с.
12. Економічний енциклопедичний словник: У2 т. Т. 2 / За ред. С.В. Мочерного. — Львів: Світ, 2006. — 568 с.
13. Великий тлумачний словник української мови. — К.: Ірпінь, ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.

References

1. Shynkaruk V. (1986) "Philosophical dictionary" [Filosofskyyslovnyk: Zared. V. I. Shynkaruka// 2-he vyd.], Holov. red. URE, Kyiv, 800 p (ukr).
2. Korotkov E. (1997) "Concept of management" [Kontseptsiyamenedzhmenta; ucheb. posobyedyastudentov y slushateleyponapravleniyyumenedzhment], Deka, Moscow, 304 p (rus).
3. Afanas'ev N. (2003) "Management of enterprise's development" [Upravlenyerazvytyempredpryyatyya], Yzdatel'skiydom «YNZhEK», Kharkiv, 184 p (ukr).
4. Aver'yanov H. (2000) "Management in technical systems" [Upravlenye v tekhnicheskyykh systemah], Yzdatel'stvoOmHTU, Omsk, 80 p (rus).
5. Rapoport V. (1979) "Development of organizational forms of scientific and technical progress in the industry" [Razvytyeorhanyzatsyonnykh form upravleniyya nauchno-tekhnycheskym prohressom promyshlennosty], Ekonomika, Moscow, 232 p (rus).

6. Yakovenko E. (1991) "Life cycles of economic processes, objects and systems" [Tsyklyzhiznyekonomycheskykhprotsessov, ob'ektov i system], Nauka, Moscow, 192 p (rus).
7. Kuchyn B. (1990) "Managing the development of economic systems: technical progress, stability" [Upravlyenyerazvytyemekonomycheskykh system: tekhnichesky proghress, ustoychyvost'], Ekonomyka, Moscow, 157 p (rus).
8. Yermeychuk R. (2003) "The essence and content development processes of the enterprise" [Sutnist' i zmist protsesiv rozvytkupidpryyemstva] Upravlinnyarozvytkom, No1, pp. 74 – 76 (ukr).
9. Yevdokymova D. (2002) Stateregulationofeconomicdevelopment: Author's thesis [Derzhavnerehulyuvannyaekonomichnohorozvytku: avtoref. dys. nazdobuttyanauk. stupenyakand. ekon. nauk], Kyiv, 20 p (ukr).
10. Kuzmin O. (2006) "The control and regulation of economic enterprise development: problems, methodological and practical aspects" [Kontrolyuvannyatarehulyuvannyaekonomichnohorozvytkupidpryyemstva: problemy, metodolohichnitaprykladniaspekty], VydavnytstvoNatsionalnohouniversytetu «L'vivs'kapolitekhnik», Lviv, 148 p (ukr).
11. Akoff R. (1985) "Planning of corporation's future" [Planuvannyamaybutn'ohokorporatsiyi], Proghres, Moscow, 328p (rus).
12. Mochernyi S. (2006) "Economic encyclopedic dictionary" [Ekonomichnyyentsyklopedychnyyslovnyk: U2 t. T. 2], Svit, Lviv, 568 p (ukr).
13. Great dictionary of Ukrainian language (2001) [Velykyytлумachnyyslovnykukrayins'koyimovy], Irpin', VTF «Perun», Kyiv, 1440 p (ukr).